

УДК 159.922.76-056.45

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-111-116

Степаненко Вікторія Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи,
докторант кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

viktoryalnu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5793-3069>

МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФІЛАКТИКИ ПОВЕДІНКОВИХ ДЕВІАЦІЙ ОБДАРОВаних УЧНІВ

Профілактика поведінкових девіацій обдарованих учнів є міждисциплінарною проблемою. У науковому просторі вона розглядається різними галузями знань, під різними кутами. Кожен вчений акцентує увагу на тому чи іншому аспекті проблеми. Вивчення цих аспектів є актуальним, оскільки погляди вчених містять у собі певні уявлення про шляхи і способи вирішення проблеми дослідження і дають змогу пошуку найбільш оптимальних варіантів.

Метою цієї статті є аналіз наукових публікацій, що відображають медико-психологічний аспект проблеми профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів.

В межах означеної проблеми доцільним є аналіз наукових праць Т. Венцової (Венцова, 2011), Н. Іринчиної, М. Мотрук, С. Ткачук, О. Ясінської (Іринчина, Мотрук, Ткачук & Ясінська, 2015), А. Кулемзіної (Кулемзіна, 2003), В. Пєскова (Пєсков, 2011), Я. Рибаківського (Рибаківський, 2010) та ін., які на тлі порушення основного дискусійного питання медицини щодо взаємозв'язку між обдарованістю і відхиленнями від психічної норми, містять в собі і матеріали, що стосуються проблеми профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів.

Аналіз наукових праць, які відображають медико-психологічний аспект проблеми дослідження, показав, що їх можна поділити на дві групи:

1) наукові публікації, які містять тільки теоретичні дані щодо проблеми дослідження;

2) наукові праці, що поряд з теоретичними надбаннями пропонують практичні методи вирішення проблеми.

Серед першої групи праць науковий інтерес для нас становлять погляди Ч. Ломброзо, який серед ознак ненормальності обдарованих особистостей вказує на зловживання ними наркотичними речовинами і спиртними напоями (Ломброзо, 2009).

Також слід розглянути погляди Н. Іринчиної та співавторів, які у своїй публікації «Геній чи безумство, норма чи патологія?» хоча й

торкаються проблеми дослідження опосередковано, але також наводять приклади адиктивної поведінки обдарованих видатних особистостей, зокрема алкогольної, наркотичної залежності, анорексії (Іринчина та ін., 2015).

Дослідження, проведене британськими вченими щодо поетів і художників, показало наявність зв'язку між творчою діяльністю й тенденцією до пошуку екстраординарних вражень і більшого числа сексуальних партнерів (Рибаковський, 2010, с. 11). По суті, дослідження підтверджує можливість розвитку сексуальних девіацій в обдарованих особистостях.

За В. Менделевичем, девіантна поведінка на базі гіперздібностей може обумовлювати надцінні психологічні захоплення, неестетичну поведінку, аномалії сексуального характеру, характерологічні реакції і комунікативні девіації (Менделевич, 2005, с. 86).

Серед другої групи наукових публікацій заслуговує на увагу дослідження Т. Венцової, яке містить у собі як теоретичні, так і практичні напрацювання автора. Дослідниця, вивчаючи особистісні особливості учнів 10 – 11 класів з високим рівнем інтелекту саме в медико-психологічному аспекті, говорить про те, що в таких дітей нерідко виявляють риси характеру, які утруднюють спілкування з ними і при певних умовах можуть провокувати психопатичні прояви. Невротичні і психологічні риси учнів з високими інтелектуальними здібностями можуть стати причинами утруднень в соціальних взаємодіях, призводять до конфліктів з оточуючими.

Отримані Т. Венцовою результати щодо типів акцентуацій інтелектуально обдарованих старшокласників опосередковано підтвердили гіпотезу про домінування в них лівопівкульного мислення, що при несприятливих соціальних умовах, стресах, збільшенні навантаження на базі лівопівкульності може призвести до психастенії чи шизоїдності. Для профілактики таких наслідків, на думку дослідниці, необхідно активізувати роботу правої півкулі: емоційне, рухове розвантаження, музика, малювання, ліплення, прогулянки, фізичні вправи. При прояві невротичних відхилень відразу знизити інтелектуальне навантаження на ліву півкулю, знизити вимогливість до дитини, не зловживати суворістю, не підганяти, підтримувати її (Венцова, 2011).

Отже, Т. Венцовою розкрито домінування певних типів акцентуацій характеру, невротичних рис інтелектуально обдарованих дітей, які при несприятливих соціальних умовах можуть призвести до розвитку психопатологічного чи патохарактерологічного типу девіантної поведінки, й запропоновано різні арт-терапевтичні і рухові методи їх профілактики.

Також важливими в контексті проблеми профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів є результати медико-психолого-педагогічного дослідження В. Пєскова. Вченим висвітлено

питання нереалізованості потенціалу обдарованих учнів. Він говорить про те, що така нереалізованість може мати негативні наслідки не тільки для розвитку їх пізнавальної сфери, інтересів і здібностей, здоров'я, а й в тій чи іншій мірі деформувати їхню особистість, порушувати поведінку і міжособистісні відносини.

В. Песков пропонує метод садової терапії як пріоритетний в профілактичній діяльності у межах здоров'язберігаючого і корекційно-розвивального підходів. На його думку, цей метод формує екологічну свідомість обдарованого учня, змінює відношення не тільки до оточуючої природи, а й до самого себе, інших людей, впливаючи на психологічний стан, Я-концепцію і адаптацію обдарованої дитини (Песков, 2011).

Науковий інтерес для нас становить публікація А. Кулемзіної, де автор порушує проблему профілактики неврозів обдарованих дітей. На думку А. Кулемзіної, ця проблема повинна бути вирішена не тільки у межах клініко-психологічних і нервово-психологічних наукових дисциплін, а й педагогічними засобами.

Виходячи з цього, А. Кулемзіна пропонує педагогічну програму профілактики неврозів у дітей, в тому числі обдарованих. Основне завдання програми полягає у врахуванні в повному обсязі психофізіологічної індивідуальності дитини, формування в неї максимальної стійкості до деструктивних, потенційно невротизуючих інтро- і екстра-дій шляхом такого виховання, при якому нервова система зможе проявити свої сильні, стійкі і врівноважені якості (Кулемзіна, 2003).

Таким чином, основна ідея А. Кулемзіної полягає в координації зусиль медичних і педагогічних працівників під час профілактичної діяльності з обдарованими учнями.

Отже, медико-психологічний аспект проблеми містять як теоретичні, так і практичні надбання щодо вирішення проблеми профілактики порушень у поведінці обдарованих особистостей. Теоретичний підхід базується на положенні щодо можливості розвитку патопсихологічного, патохарактерологічного й адиктивного типів девіантної поведінки обдарованих особистостей при несприятливих соціальних умовах. Практичні напрацювання включають в себе арт-терапевтичні, еколого-терапевтичні, рухові, педагогічні форми і методи профілактичної діяльності, які пропонують автори у межах здоров'язберігаючого і корекційно-розвивального підходів.

Профілактика поведінкових девіацій обдарованих учнів як міждисциплінарна проблема потребує вивчення й інших її аспектів, комплексного об'єднання методології, теорій, концепцій різних наук, що є перспективою подальших наукових розвідок з метою формування системного уявлення про явище, що вивчається.

Список використаної літератури

- 1. Венцова Т. Б.** Некоторые личностные особенности старшеклассников с высоким уровнем интеллектуального развития. *Одаренные дети: проблемы, перспективы, развитие: материалы Северо-Западной региональной научно-практической конференции* (Санкт-Петербург, 2011). Санкт-Петербург: АППО, 2011. С. 262–266.
- 2. Кулемзина А. В.** Одаренные дети как группа риска по формированию невротического состояния *Сибирский психологический журнал*, 2003. №18. С. 105–110.
- 3. Ломброзо Ч.** Гениальность и помешательство. Пер. с ит. К.Тетюшиновой. Москва: РИПОЛ классик, 2009. 400 с.
- 4. Менделевич В. Д.** Психология девиантного поведения: учебн. пособ. Санкт-Петербург: Речь, 2005. 445 с.
- 5. Песков В. П.** Интеллектуально одаренные дети: комплексный подход к самореализации в культурно-образовательной среде *Одаренные дети: проблемы, перспективы, развитие: материалы Северо-Западной региональной научно-практической конференции* (Санкт-Петербург, 2011). Санкт-Петербург: АППО, 2011. С. 346–351.
- 6. Рибаківський Я.** Геніальність і божевілля. Пер. Є. Рябченко. *Світогляд*. 2010. №3. С. 9–11.
- 7. Ткачук С. С., Ясінська О. В., Мотрук М. П., Іринчина Н. В.** *Геній чи безумство, норма чи патологія?* 2015. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/uk/news/digest/3522-geni-y-chi-bezumstvo-norma-chi-patologiyass>.

References

- 1. Ventsova, T. B.** (2011). Nekotoryye lichnostnyye osobennosti starsheklassnikov s vysokim urovnem intellektualnogo razvitiya [Some personality characteristics of high school students with a high level of intellectual development]. *Gifted children: problems, prospects, development: materials of the North-Western Regional Scientific and Practical Conference* (Sankt-Peterburg. 2011). Sankt-Peterburg: APPO. 262–266. [in Russian].
- 2. Kulemzina, A. V.** (2003). Odarennyye deti kak gruppy riska po formirovaniyu nevroticheskogo sostoyaniya [Gifted children as a risk group for the formation of a neurotic state]. *Siberian Psychological Journal*. 18. 105–110. [in Russian].
- 3. Lombroso, Ch.** (2009). Genialnost i pomeshatelstvo [Genius and Insanity]. Trans. K. Tetyushinova. Moscow: «RIPOL klassik». [in Russian].
- 4. Mendeleovich, V. D.** Psikhologiya deviantnogo povedeniya [Psychology of deviant behavior]: study guide. Sankt-Peterburg: Rech. 2005. [in Russian].
- 5. Peskov, V. P.** (2011). Intellektualno odarennyye deti: kompleksnyy podkhod k samorealizatsii v kulturno-obrazovatelnoy srede [Intellectually gifted children: an integrated approach to self-realization in the cultural and educational environment]. *Gifted children: problems, prospects, development: materials of the North-Western Regional Scientific and Practical Conference* (Sankt-Peterburg. 2011). Sankt-Peterburg: APPO. 346–351. [in Russian].
- 6. Rybakovskyi, Ya.** (2010). Henialnist i bozhevillia [Genius and insanity]. Trans. Ye. Riabchenko. *Svitohliad*. 3. 9–11.
- 7. Tkachuk, S. S., Yasinska, O. V., Motruk, M. P., Irynychyna, N. V.** (2015). Henii chy

bezumstvo, norma chy patolohiia? [Genius or insanity: norm or pathology]. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/uk/news/digest/3522-geniy-chi-bezumstvo-norma-chi-patologiyass> [in Ukrainian].

Степаненко В. І. Медико-психологічний аспект профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів

У статті наголошено увагу на актуальності висвітлення медико-психологічного аспекту як одного з аспектів проблеми профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів, яка має міждисциплінарний характер. Здійснено аналіз наукових публікацій, що відображають медико-психологічний аспект профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів і містять як теоретичні, так і практичні надбання щодо вирішення проблеми.

Теоретичні роботи базуються на положенні щодо можливості розвитку патопсихологічного, патохарактерологічного й адиктивного типів девіантної поведінки обдарованих особистостей при несприятливих соціальних умовах.

Практичні напрацювання включають в себе арт-терапевтичні, еколого-терапевтичні, рухові, педагогічні форми і методи профілактичної діяльності, які пропонують вчені у межах здоров'язберігаючого і корекційно-розвивального підходів.

Ключові слова: обдарований учень, девіантна поведінка, профілактика, медико-психологічний аспект

Степаненко В. І. Медико-психологический аспект профилактики поведенческих девиаций одаренных учеников

В статье акцентировано внимание на актуальности освещения медико-психологического аспекта как одного из аспектов проблемы профилактики поведенческих девиаций одаренных учеников, которая имеет междисциплинарный характер. Осуществлен анализ научных публикаций, отражающих медико-психологический аспект профилактики поведенческих девиаций одаренных учеников и содержащих как теоретические, так и практические наработки по решению проблемы.

Теоретические работы базируются на положении о возможности развития патопсихологического, патохарактерологического и аддиктивного типов девиантного поведения одаренных личностей при неблагоприятных социальных условиях.

Практические наработки включают в себя арт-терапевтические, эколого-терапевтические, двигательные, педагогические формы и методы профилактической деятельности, которые предлагают ученые в рамках здоровьесберегающего и коррекционно-развивающего подходов.

Ключевые слова: одаренный ученик, девиантное поведение, профилактика, медико-психологический аспект

Stepanenko V. The Medical-Psychological Aspect of Deviant Behavior Prevention Gifted Pupils

The article focuses on the relevance of coverage of the medical-psychological aspect as one of the aspects of the problem deviant behavior prevention gifted pupils. This problem has an interdisciplinary character.

It noted that scientific works in this direction than the discussion of main question medicine by the relationship between giftedness and deviations from the psychological norm contain materials to the deviant behavior prevention of gifted pupils related.

The analysis of these publications showed that they divided into two groups. The first group consists of works containing only theoretical developments on the problem of deviant behavior prevention of gifted pupils. In addition to theoretical material, the second group of works offers practical methods for solving the problem.

Theoretical works based on the position of the possibility of developing, pathological psychological, pathological characterological and addictive types of deviant behavior of gifted individuals under adverse social conditions.

Practical developments include art-therapeutic, environmental-therapeutic, motor, pedagogical forms and methods of preventive activity, which scientists offer in the framework of health-saving and correctional-development approaches.

Key words: gifted pupil, deviant behaviour, prevention, medical-psychological aspect.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.